

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ
I-III СТУПЕНІВ № 20 МЕЛІТОПОЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЗАПОРІЗЬКОЇ
ОБЛАСТІ)**

Лопатюк К.В.

Україна, м. Мелітополь, Мелітопольська загальноосвітня школа I-III ступенів
№ 20 Мелітопольської міської ради Запорізької області

Актуальність проблеми

Громадянське та національно-патріотичне виховання у сучасних суспільно-політичних умовах, у яких знаходиться Україна, є пріоритетним у системі освіти. Пам'ять про жертвність Героїв Небесної Сотні, усвідомлення самозреченості і всепоглинаючої любові до рідної країни, боротьба за її суверенітет, свободу і територіальну цілісність тисяч військових, добровольців, волонтерів – ключові елементи, на яких базується сьогодні патріотичне виховання учнівської молоді.

Діюча програма патріотичного виховання визначає важливість патріотизму в нинішніх умовах і для держави, і для суспільства, і для особистості. Патріотизм характеризується свідомою громадянською позицією, особливою спрямованістю самореалізації і соціальної поведінки громадянина.

Школа повинна виховувати національно свідомих громадян-патріотів, які здатні працювати задля розвитку держави, забезпечити їй у майбутньому гідне місце в цивілізованому світі, а у випадку військової загрози відстоювати її незалежність та територіальну цілісність.

Школа покликана виховати особистість, яка свідомо своєї любові до Батьківщини, усвідомлює свою приналежність до певної нації, що проживає на території України і вважає її своєю Вітчизною.

Українці усією великою громадою у нинішніх реаліях мають перед собою життєво важливе завдання – захистити національні інтереси своєї держави, спрямувати всі сили на відновлення її територіальної цілісності, працювати над формуванням в державі громадянського суспільства, яке є національно свідомим, наділене моральною та правовою культурою, національно свідоме, ґрунтується на визначенні пріоритету прав людини.

Сьогодні відбувається становлення України як єдиної політичної нації. В умовах поліетнічної держави воно покликане сприяти цілісності, соборності України, що є основою української національної ідеї.

Відповідно до методичних рекомендацій з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014-2015 н.р. патріотичне виховання наскрізно пронизує весь навчально-виховний процес, поєднує в собі національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне виховання, базується на національній історії. Учителі працюють над збагаченням учнів знаннями про історичне минуле своєї країни, вчать відстоювати власні права, готують до виконання конституційних та громадянських обов'язків, сприяють формуванню відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Завдання школи – виховати свідомих, патріотично налаштованих людей, які знають історію свого народу, усвідомлюють свою відповідальність за майбутню долю країни.

У нинішніх умовах, як ніколи, важливо добиватися єдності представників усіх національностей, що проживають на території України (учнів, що навчаються у школі) задля єдності України, задля консолідованості зусиль усього народу для збереження миру в державі, єдиної України, усвідомлення героїзму її захисників у зоні бойових дій, підтримки їх, їхніх дітей, вимушених переселенців, які навчаються у школі.

Теоретична база досвіду

Завдання виховання в учнів любові до Батьківщини, усвідомлення ними свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина – патріота України як світоглядного чинника представлено у «Національній доктрині розвитку освіти України», «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності», Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту».

Представники науки, культури протягом століть працювали над виробленням виховної системи. Вагомий внесок у розвиток національно-патріотичного виховання вніс Григорій Ващенко, який розробив основи української національної педагогіки, розкрив виховний ідеал і створив проект системи освіти, яка б забезпечувала виховання патріотизму у підростаючого покоління. Науковець стверджував, що виховний ідеал є відповідним національному ідеалу: «Виховний ідеал відповідає інтересам і психології народу».

Значну роль у розробку сучасної системи національно-патріотичного виховання внесла К.І. Чорна, яка сформулювала методичні засади патріотичного виховання підростаючого покоління. За її вченням, пріоритетним є особистісно орієнтоване виховання національно свідомого громадянина-патріота, яке передбачає утвердження людини як найвищої цінності.

Незламна патріотка України поетеса Ліна Костенко у науковій праці «Гуманітарна аура нації, або ефект головного дзеркала» розглядає одну з найважливіших проблем – патріотичне виховання, формування національної свідомості та привабливого іміджу українців серед інших народів. Названа теорія є особливо актуальна сьогодні, коли існує нагальна проблема протиставити дезінформації про наш народ, яка ведеться російськими ЗМІ, історично правдивий образ України, її визначні національні пріоритети, в тому числі і в галузі педагогіки на тлі здобутків світової цивілізації.

З питань патріотичного виховання у нинішніх умовах нормативно-правовою базою є Укази Президента України, Накази та Листи Міністерства освіти і науки України:

1. Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи».
2. Указ Президента України від 13.11.2014 № 871 «Про День Соборності України».
3. Указ Президента України від 14.10.2014 № 806 «Про День захисника України».
4. Указ Президента України від 24.09.2014 № 744 «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності».
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді».
6. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.2014 № 1/9-530 «Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи».
7. Лист Міністерства освіти і науки України від 25.07.2014 № 1/9-376 «Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році».
8. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.08.2014 № 1/9-412 «Про проведення уроків мужності».
9. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.11.2014 № 1/9-614 «Про методичні рекомендації з патріотичного виховання».

Стратегічна мета досвіду:

формування всебічно розвиненої, компетентної особистості, здатної до самореалізації, виховання національно свідомої патріотичної людини, збагаченої національними та загальнолюдськими цінностями, яка усвідомлює власну національну ідентичність, вивчає історію свого народу, готова відстоювати його ідеали, поважати всіх громадян України, підтримувати прагнення кожної особистості до духовного, інтелектуального, творчого та фізичного розвитку задля розвитку держави в цілому.

Основні завдання:

- виховання справжнього громадянина – патріота своєї держави з високою національною свідомістю;
- спрямування виховної роботи в школі на формування у школярів (представників різних національностей) любові до України, поваги до її територіальної цілісності, усвідомлення належності до єдиної спільноти «український народ»;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- формування в учнів міцної громадянської позиції, що проявляється в усвідомленому знанні історії своєї держави, закономірностей її розвитку; бажанні творити майбутню незалежну єдину країну;
- залучення учнівської молоді до оволодіння суспільними цінностями, розвитку в них потреби до самовиявлення, самореалізації, самоствердження, визначення духовної єдності населення усіх регіонів України, спільності його культурної спадщини та минулого;
- вивчення біографії справжніх героїв України, у тому числі забутих або спотворених радянською ідеологією;
- формування почуття духовної та психологічної готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності держави;
- використання педагогами різноманітних активних методів і форм виховної роботи, що передбачає формування у вихованців ініціативності, критичного мислення, творчого підходу до справи, відповідальності за свої дії та вчинки;
- об'єднання великої шкільної родини (педагогів, учнів, батьків, працівників школи) задля відчуття власної причетності до майбутньої долі рідного краю як невід'ємної складової єдиної країни;

- організація волонтерської діяльності учасників навчально-виховного процесу, яка через конкретну, практичну діяльність сприяє формуванню прагнення до відповідальної патріотичної поведінки, – підтримка воїнів Збройних Сил України, Національної гвардії; допомога родинам вимушених переселенців.

Концептуальні принципи упровадження національно-патріотичного виховання:

- цілісність та системність;
- національна спрямованість;
- історична справедливість та доцільність;
- зв'язок виховання з сучасними реаліями;
- свідома повага і довіра до особистості;
- самоактивність та саморегуляція;
- полікультурність;
- співпраця педагогів, учнів, батьків задля досягнення єдиної мети;
- всестороння підтримка тих, чиї рідні відстоюють інтереси держави у зоні бойових дій;
- психологічна підтримка дітей з родин вимушених переселенців із Донецької та Луганської областей.

Національно-патріотичне виховання реалізується через

- навчальні предмети суспільно-гуманітарного циклу (українська мова, література, історія, правознавство, суспільствознавство, географія), що формують переконливе почуття патріотизму й національної свідомості, збагачують молодь знаннями про права і свободи громадян, сутність громадянського суспільства;
- виховний процес, наповнений громадянсько-патріотичним змістом, що стверджує ідею спільності інтересів та взаємоповаги усіх громадян України;
- позакласну діяльність, що формує в учнів громадянські якості патріотів єдиної Української держави.

Упровадження напрямків концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді у школі

Важлива роль відводиться сімейному вихованню. З родини починається формування понять «Батьківщина», мала батьківщина, тому першочерговим є виховання поваги до своєї сім'ї, гордість за родину, відродження сімейної історії,

реліквій, традицій. Години спілкування, сімейні свята, створення генеалогічних дерев роду, портфоліо учнів, вивчення історії родини – поширені заходи в школі.

Організовано вивчення історії рідного краю, проведення екскурсій, походів, що сприяють формуванню любові до Батьківщини, усвідомленню приналежності до етнічної єдності. Зокрема, щорічно діти відвідують пам'ятку історії та архітектури Кам'яну Могилу, Музей козацтва на острові Хортиця, інші пам'ятні місця на острові; місце бойової слави оборонної лінії «Вотан» часів Великої Вітчизняної війни, експозиції Мелітопольського краєзнавчого музею. У школі створено кімнату Бойової слави.

Темі єдності народу України та цілісності її території був присвячений Перший урок у нинішньому навчальному році «Україна – єдина країна», на якому велася розмова про мужність і героїзм в ім'я свободи, незалежності та демократичного розвитку держави.

Значний інтерес викликають заходи щодо відзначення пам'ятних дат, зокрема:

- Години спілкування, присвячені Дню Збройних Сил України, Дню Соборності України «Соборна – значить єдина»;
- Віртуальні екскурсії «Стежками партизанської слави»;
- Тематичні виховні години «Історія і трагедія Бабиного яру» (до 70-х роковин);
- Літературно-музична композиція «Герої Крут вічно молоді» (до річниці боротьби студентів під станцією Крути за незалежність України).

Учні беруть участь у пошуковій роботі, зокрема створенні Книги пам'яті (про ветеранів Великої Вітчизняної війни), організують зустрічі з ветеранами.

До 70-річниці визволення Мелітополя у школі було проведено літературно-музичну композицію, учні взяли участь у живому коридорі, факельній ході.

Одним з ключових напрямів національно-патріотичного виховання є шанобливе ставлення до рідної мови. Традиційно учні залучаються до організації та проведення тижнів рідної мови, Шевченківських днів, конкурсів читців і молодих літераторів. У рамках Дня української писемності та мови було проведено «Свято рідної мови». У нинішньому навчальному році взяли активну участь у міських конкурсах, заходах патріотичного спрямування, зокрема благодійному концерті для збору коштів воїнам АТО «З Україною в серці» та благодійній ярмарці з метою допомоги вимушеним переселенцям «Гостинність Мелітополя».

Військово-патріотичне виховання в школі є процесом цілеспрямованого систематичного формування почуття патріотизму, духовної та психологічної

готовності до виконання громадянського конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності держави.

Школа співпрацює з військовими організаціями, які надають дієву допомогу в організації заходів військово-патріотичного виховання. Це, зокрема, 25-а гвардійська бригада транспортної авіації, 2-й патрульний батальйон в / ч 3033 Національної Гвардії України, Мелітопольська міська організація української спілки ветеранів Афганістану, Бердянський прикордонний загін «Відділ Прикордонної служби Мелітополь», 44 гарнізонний Будинок офіцерів, Мелітопольсько-веселівський об'єднаний районний військовий комісаріат, Запорізький 37-й батальйон територіальної оборони.

На фасаді школи встановлено меморіальну дошку випускникам нашої школи, які загинули в Афганістані Никобенку Михайлу та Калабухову Олександрю. В пам'ять про земляків проходять зустрічі з воїнами-афганцями, військово-спортивні змагання пам'яті в честь тих, хто загинув на афганській землі.

Традиційними стали Уроки мужності, на які запрошуємо військовослужбовців, учасників бойових дій на Сході України, (підполковник, командир 2-го патрульного батальйону в/ч 3033 Нацгвардії України Рой Юрій Вікторович), також у рамках волонтерської діяльності підтримуємо зв'язки з воїнами Запорізького 37 батальйону територіальної оборони, які відстоюють незалежність країни у зоні АТО (Донецький аеропорт, Маріупольський напрямок). Під час першої ротації у січні 2015 році бійці передали в школу прапор України, привезений із зони бойових дій, зі своїм гаслом: «Ніхто, крім нас».

Почуття патріотизму, єдності всього українського народу, великого піднесення панувало під час відзначення Дня Соборності України. Взавшись за руки, як символ єдності, учні, вчителі, працівники школи, волонтери міської організації «Патріот», батьки виконали Гімн України, вшанували пам'ять тих, хто віддав життя за незалежність, єдність держави, висловили свою підтримку воїнам, які сьогодні ціною власного життя відстоюють територіальну цілісність України.

Створено і встановлено в коридорі школи постійно діючі стенди, що відображають події збройної боротьби українського народу за територіальну цілісність нашої країни, участь випускників школи, жителів Запорізької області в антитерористичній операції.

Учні беруть активну участь у Всеукраїнській акції «Лист пораненому», проведено благодійні ярмарки, зібрані кошти адресно перераховано пораненому в зоні АТО Ігорю

Сахню, який втратив зір і потребував операції, а також родині мелітопольського воїна Євдокімова Романа, який загинув у зоні АТО.

Діти виготовляють обереги, вітальні листівки для бійців, зв'язали 5 маскувальних сіток і з допомогою волонтерів передали їх у зону АТО, організували збір теплих речей, речей першої необхідності, продуктів харчування для підтримки воїнів. Напередодні Різдвяних та Новорічних свят відправили вітання воїнам-захисникам, у квітні 2015 року взяли участь у акції «Великодній кошик воїнам АТО».

На фасаді школи відкрито меморіальну дошку в пам'ять про випускника Володимира Буркавцова, героя-льотчика, члена екіпажу ІЛ-76, збитого терористами в зоні АТО над Луганськом у червні 2014 року. Відбувся мітинг пам'яті про героя, якого «за особисту мужність і героїзм, проявлені в захисті державного суверенітету і територіальної цілісності України, вірності військовій присязі і незламність духу» нагороджено орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

Національно-патріотичний дух виховуємо і за допомогою мистецтва, зокрема, старшокласники організовано подивилися і обговорили художній фільм режисера О.Г. Саніна «Поводир», що перегортає трагічні сторінки української історії, показує незламний дух українського народу та його волю до свободи у драматичні часи Голодомору 30-х років минулого століття індустріалізації, колективізації та знищення інтелігенції.

Висновки

Свідченням результативності проробленої шкільною громадою роботи з національно-патріотичного виховання є стійка громадянська позиція вихованців школи, їх висока патріотична свідомість, відповідальність, почуття вірності, любові до Батьківщини, турбота про шанування та збереження національної пам'яті.

Згідно нової Концепції національно-патріотичного виховання школа і надалі працюватиме над формуванням зацікавленості молоді щодо служби у Збройних силах України, готовності до захисту Батьківщини та виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів та незалежності України з метою становлення її як правової демократичної держави.

У лютому 2015 року у школі було проведено семінар «Формування соціальної компетентності засобами національно-патріотичного виховання» для заступників директорів з навчально-виховної роботи. Досвід роботи школи щодо розвитку ключових компетентностей, зокрема національно-патріотичного виховання узагальнено Управлінням освіти Мелітопольської міської ради Запорізької області.

Приклади заходів, проведених у школі, що є свідченням прояву патріотизму як однієї з найбільш значущих, вічних цінностей, притаманних усім сферам життя суспільства і держави, представлено у презентації «Національно-патріотичне виховання особистості в сучасних умовах (з досвіду роботи загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 20 Мелітопольської міської ради Запорізької області)».

Література

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. – Київ, 2014. – 29 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994. – с.162.
3. Виховуємо громадян-патріотів України: науково-методичний посібник / авт. кол. за заг. ред. К. Чорної. – Черкаси: видавництво ЧОПОПП, 2011. – 273 с.
4. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала // Г.Сагач. Вибрані твори: в 5 т. / Ліна Костенко. – Рівне: ПП ДМ, 2006. – Т.2: Хрестоматія: «Золотослів». – с. 180-196.
5. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / Іван Огієнко. – Львів: Фенікс, 1995.
6. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання / Юрій Руденко. – К: вид-во ім. О. Теліги, 2003.
7. Чорна К. І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста. Навч.-метод. посібник. – К: ТОВ «ХІК», 2004. – 96 с.